

АКАДЕМИЧНО СЛОВО

на тема

ЕЗИКОВИТЕ СЪЮЗИ И ИСПАНСКИЯТ ЕЗИК

на

ПРОФ. Д-Р АНХЕЛ ЛОПЕС ГАРСИЯ-МОЛИНС

заслужил професор
на Университета на Валенсия

Доктор Хонорис кауза
на Националния университет за дистанционно обучение в Испания
(UNED)

по повод на удостояването му
с почетното звание

ДОКТОР ХОНОРИС КАУЗА
на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

8 септември 2021 г.

София

ЕЗИКОВИТЕ СЪЮЗИ И ИСПАНСКИЯТ ЕЗИК

*Многоуважаеми господин Ректор,
Уважаеми членове на академичното ръководство,
Скъпи колеги,
Дами и господа,
Добър ден!*

Преди всичко бих искал да благодаря на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за огромната чест, която ми оказва с присъждането на почетната титла „Доктор Хонорис кауза“.

Също така искам да благодаря лично за отделените време и сили на колегите и приятелите, които стоят зад това предложение, по-специално за усърдието на Евгения Вучева и Боряна Петринска – уважавани колеги и приятелки, – с които поддържам плодотворна научна връзка и топло приятелство от много години. Мога да изнеса тук тази лекция на испански език благодарение на усилията на стотици испанисти, които – вместо да се придържат към лесната националистическа идеология, закрепена за всеки език – се стремят, без да се отказват от своята принадлежност, да търсят и общото, да се опират на тази толкова човешка духовност, за да се докоснат до други светове посредством други езици. На тях – на тези прекрасни испанисти от България и от други страни – е посветена тази скромна лекция.

На Луис де Леон – августински монах, писател и преподавател в Университета в Саламанка, прекарал една година в затвора заради неортодоксалните си възгледи, се приписват следните думи, произнесени, когато възобновил академичния си курс пред студентите: „Както казахме вчера...“. Аз не бях затворен от Инквизицията, а изолиран заради Ковид-19 като всички останали, но мога да ви уверя, че фактът, че моята първа академична изява от новата ера се провежда именно тук, ме изпълва със задоволство.

Преди няколко години разсъждавах върху разликата между три понятия, които не дават мира на нас, лингвистите – цивилизация, култура и, разбира се, език (Лопес Гарсия, 2007). Едно и също нещо ли са цивилизацията, културите и езиците? Когато един лингвист работи върху родния си език, този въпрос изобщо не стои на дневен ред, защото езикът за него е толкова естествен, колкото цивилизацията или културата. Но когато посвещава живота си на занимания с чужд език, който не е научил вкъщи, нещата са различни. Понякога, макар езикът да е друг, цивилизацията или културата може да са общи. Такъв е случаят при българските испанисти, които са посветили много часове на изучаването на испанския език и литература, но сигурно приемат по подразбиране, че западната цивилизация е обща за испанци и българи, при всеки човек в различна степен, и че много от културните елементи също са общи. На първо място ще се опитам да ви предпазя от присъщото ни академично изкушение да се впуснем в обстоен преглед на казаното досега от различни автори (започвайки, естествено, от Аристотел) за термините *цивилизация* и *култура*. Има изследователи, които смятат, че цивилизация и култура са едно и също

нещо (Фройд, 2003), други включват културата в цивилизацията (Хънтингтън, 1996), а трети правят точно обратното (Спенгълър, 1950). Няма много смисъл да се спори за точните наименования, тъй като научните названия, както впрочем и всяка терминология, са конвенционални по дефиниция. Това, което ще направим обаче, е да различим две семиотични реалности, които ще назовем конвенционално *цивилизация* и *култура*, отвъд терминологичните вариации на двете понятия, подробно представени от Маравал (1974).

Цивилизацията е по-широка и се променя по-бавно, бидейки напълно несъвместима с конкурентните цивилизации. По това прилича на религиите – човек не може да бъде едновременно християнин и мохамеданин, както не може да бъде със западно и източно мислене. *Културата* се променя постоянно, изгражда се въз основа на културни заемки от други общности и точно по тази причина е по-скоро сътрудничеща си отколкото съревноваваща се. Що се отнася до *езика*, въпреки че съществува известна тенденция да се отъждествява с културата (позната като хипотезата на Сапир-Уорф), той показва съществена приемственост през времето, която напомня на цивилизациите. В действителност днешният испански език ни позволява да разберем без проблеми Галдос, Сервантес и, с малко усилие, дори *Поемата за моя Сид*. Първия път, когато дойдох в България, имах изумителната възможност да разговарям с човек, говорещ испанския от XV век, и се разбрахме чудесно – видяхме се в Софийската синагога, където стар сефарад се отпусна пред мен и ми разказа за помощта, която българите са оказали на братята му по произход, като ги укрили от нацисткото зверство; оплака ми се

единствено, че заради испанската телевизия синът и внукът му говорели по начин, по-близък до моя, отколкото до неговия.

В изследването си, което вече цитирах (Лопес Гарсия, 2007), се възползвах от една метафора, за да изясня разликата между цивилизация, език и култура. Цивилизацията представлява нещо като химично съединение, при което продуктът на реакцията, например железен сулфид, вече не притежава свойствата на изходните вещества. От своя страна, езикът прилича на сплав, например бронз, който се получава от смесването на мед и калай, като така се подобряват свойствата на съставните елементи, които, макар и трудно, може да бъдат възстановени. Културата на свой ред е по-скоро нещо като смес, която може да се получи при всякакви пропорции и чиито компоненти лесно може да бъдат възстановени, ако съдим по експериментите ни като деца, когато смесвахме сяра на прах с метални стружки и лесно извличахме стружките, като доближавахме магнит до сместа. Така се оказва, че езикът е по средата на пътя между цивилизацията и културата, по-пропусклив е от първата, но по-малко променлив от втората. Важното тук е да подчертаем, че средната позиция на езиците се отразява достатъчно точно в различното поведение на лексиката и синтаксиса при заемките. Сякаш една част от езика, лексиката, е по-близка до културата, докато другата – синтаксисът, до цивилизацията; сякаш Хераклит и Парменид са побратимени:

а) Точно защото думите обозначават нещата и понятията за света, лексикалните заемки се сменят помежду си постоянно и с лекота. Именно в това отношение биват традиционно изучавани отношенията между език и култура и може да се говори за епистемологична близост между лингвистиката и етнологията (Морант, 1995). Всеки път, когато

една култура възприеме ново ястие, дреха или танц от съседна култура, най-нормалното е с тях да се приобщи и терминът, с който те се обозначават (така навлизат в испанския думи като *piza*, 'пица'; *estmoquin*, 'смокинг' или *sirtaki*, 'сиртаки'), макар в случаите на по-абстрактни понятия (*melancolía*, 'меланхолия'; *familia* 'фамилия'; *honor*, 'почит', и т. н.) степента на предаване да е сериозно ограничена.

б) Синтактичните заемки, подобно на заемането на идеи, което теоретично се случва между цивилизациите, се осъществяват по-трудно, да не кажем, че са невъзможни. Граматичните конструкции изграждат структура, в която, както пръв посочи Фердинанд дьо Сосюр, *tout se tient* ('всичко е на мястото си'), така че включването на чуждо тяло в крайна сметка води до срив на цялата система. По тази причина много често така наречените синтактични заемки са по-скоро резултат от вдъхновение, а не от копиране – заемащият език предоставя на носителите си определен модел, който, тъй като обикновено не пасва изцяло в приемащата система, се нуждае от малко шлифоване, за да може да бъде приет. Аз самият съм изказвал тезата, че между баския и испанския съществуват изненадващи граматични съответствия, които свидетелстват за вероятно ареално влияние от страна на първия над втория от времето на образуването на романския език по високото поречие на река Ебро (Лопес Гарсия, 1985), но трябва да сме наясно, че никога структурни шаблони не се прехвърлят от един език върху друг, а се предават просто тенденции в структурирането на езиковите единици, определен „полъх“ в речта, така да се каже. Тази крехка същност на влиянията предизвиква множество дискусии (вж. например дискусията ми с Траск и Райт (Траск и Райт, 1988; Лопес Гарсия, 1988).

Искам да подчертая мимоходом, че опозицията лексика/синтаксис има дълбоки неврологични основи, тъй като скорошни изследвания показаха, че думите се съхраняват в мозъчната кора, а граматичните схеми в базалните ганглии, които принадлежат към лимбичната система във вътрешността на мозъка. Разгледал съм този въпрос на друго място (Лопес Гарсия, 2011) и не мога сега да му отделя време, но е нужно да го вземем предвид, за да разберем по-особения смисъл на синтактичните заемки, които представляват схеми за понятийни взаимодействия – истински несъзнателни когнитивни автоматични реакции, които свързват по изкусен начин дискурсивните практики във взаимно неразбираеми езици.

Предвид горното, вече е време да разгледаме въпроса за езиковите съюзи. Любопитно е, че терминът „съюз“ е използван първоначално от изследователите по отношение на езиците, а не на културите или цивилизациите. Преди почти един век Кристиан Сандфелд описва едно много любопитно явление, което нарича „балканска лингвистика“, състоящо се в това, че езиците, говорени на Балканите, макар да са с различен произход (гръцки, албански, български, сърбо-хърватски, румънски и турски), през вековете са развили не само многобройни общи лексикални и фразеологични заемки, произлизащи почти винаги от първия от тях, но и доста граматични прилики (Сандфелд, 1930, 7-8):

Ce ne sont pourtant pas les concordances phraséologiques, si nombreuses soient-elles, qui contribuent le plus à donner à ces langues une empreinte d'unité. Ce qui est plus important, c'est que leur syntaxe est très souvent identique. Le trait le plus frappant et qui plus que tout autre domine la construction des phrases est l'emploi prépondérant de propositions

subordonnées au lieu de l'infinitif, emploi qui, sur une grande partie du territoire, a amené la perte complète de ce mode.

[Въпреки това не фразеологичните съответствия, колкото и многобройни да са те, допринасят най-много за облика на единство в тези езици. По-важното е, че синтаксисът им често е идентичен. Най-поразителната черта, доминираща повече от всяка друга в конструкцията на изреченията, е преобладаващото използване на подчинени изречения вместо инфинитив, употреба, която в голяма част от територията е довела до пълната загуба на инфинитива.]

Днес тази идея е съхранила цялата си жизненост (Бисанг, 2006):

Contact among speakers of different languages (linguistic contact) may induce structural convergence. There are certain areas, called linguistic areas (*Sprachbund*), in which convergence covers a larger number of languages.

[Контактът между говорещите различни езици (езиков контакт) може да доведе до структурна конвергенция. Съществуват определени области, наречени езикови съюзи (*Sprachbund*), в които конвергенцията обхваща по-голям брой езици.]

Тази споделеност на граматични свойства между езици с различен произход, които съжителстват в съседство и са поддържали тесни исторически връзки, Трубецкой (1930, 17-18) нарича „езиков съюз“ (*Sprachbund*), разграничавайки го от езиковото семейство (*Sprachfamilie*):

Gruppen, bestehend aus Sprachen, die eine Grosse Ähnlichkeit in syntaktischer Hinsicht, eine Ähnlichkeit in den Grundsätzen des morphologischen Baus aufweisen, und eine grosse Anzahl gemeinsamer

Kulturwörter bieten, manchmal auch äussere Ähnlichkeit im Bestande der Lautsysteme –dabei aber keine systematischen Lautentsprechungen, keine Übereinstimmung in der lautlichen Gestalt der morphologischen Elemente und keine gemeinsamen Elementarwörter

[Групи, състоящи се от езици, които имат голямо сходство в синтактично отношение, сходство в принципите на морфологичната структура и голям брой обща културна лексика, понякога и външно сходство по отношение състава на звуковите системи – в същото това време обаче нямат систематични звукови съответствия, както и съответствие във фонетичната форма на морфологичните елементи и общи първични думи.]

Това е много въодушевяваща хипотеза, която пражките функционалисти (1971: 33) обобщават така в тезисите си:

El descubrimiento de las tendencias de la evolución de las diferentes lenguas eslavas en las diversas épocas, y la confrontación de estas tendencias con las constatadas en la evolución de las lenguas vecinas, eslavas y extranjeras [...] facilitarán datos para un conjunto de cuestiones importantes relativas a las *uniones regionales*, de extensión variable, a las que se han adherido las diversas lenguas eslavas en el curso de su historia.

[Разкриването на тенденциите в развитието на отделните славянски езици през различните епохи и съпоставянето им с развоя на съседните славянски и други езици [...] ще предостави данни по редица важни въпроси, отнасящи се до променливите по състав *регионални съюзи*, към които са причислявани различните славянски езици в своята история.]

В литературата са описани и други езикови съюзи в различни части на света, например балтийският езиков съюз, който обединява естонския и латвийския, съответно от угро-финското и от индоевропейското семейство (Щолц, 1991), индийският езиков съюз, обединяващ мунда, дравидски и индоевропейски езици (Емено, 1956) или съюзите от азиатския югоизток, включващи синитски, малайски и мон-кхмер езици (Бисанг, 2006). Освен това може да посочим и по-обширни обединения с по-неясни характеристики, като урало-алтайското (Сибийк, 1950) или т. нар. романо-германска синглосия (Айербе, 2001). При всички случаи, като вземем предвид посочената средна позиция на езиците, трябва да отбележим, че макар да са налице множество езикови съюзи по света, контактът не е задължително условие за тяхното съществуване, тъй като много езици съжителстват хармонично в съседство, без да образуват съюзи (*Sprachbund*).

Авторите, изследвали възможността цивилизациите да образуват съюзи едни с други, обикновено отговарят отрицателно, както направи Хънтингтън дори със заглавието на книгата си (*The Clash of Civilizations, 'Сблъсъкът на цивилизациите'*). Има и добронамерени учени, които разглеждат смесването на култури като средство за изграждане на този съюз на цивилизации. Аз лично смятам, че, за съжаление, не е така. Съществува известна тенденция, волунтаристична, без съмнение, да се смята, че ако асимилираме някои елементи от чуждите култури и се приближим към техните социални практики, ще опънем въже между две антагонистични цивилизации. Това е грешка. Намирам за необосновано твърдението, че харесването на сушито, кимоната и каменните градини ни

приближава до съюз с японската цивилизация. В тези случаи може да се постигне най-много приобщаване на определени културни елементи в полза на дадена цивилизация, но и дума не може става за подмяната ѝ. Например, културната институция на мурабита, мюсюлманския монах войн, е нещо типично ислямско, една изцяло чужда на християнските обители система, замислена като убежище от светските изкушения. Все пак именно на християнските военни ордени, създадени по имитация на този модел, е била възложена защитата на Йерусалим, Родос или границите на християнска Испания през Средновековието. С други думи, докато ислямът е възприет като експанзивна милитаристична религия, християнството се осмисля на теория като по-пацифистка, въпреки че историята – на кръстоносните походи например – доказва, че идеите, както и думите, *volant undique*, ('*летят навсякъде*').

Въпреки това, тъй като езиците са по средата на пътя между културите и цивилизациите и не притежават нито гъвкавостта да се фрагментират и прегрупират, характерни за първите, нито закостенялостта на вторите, имат по-добри възможности да се превърнат в основа за консолидиране на съюзите между групи хора. Тази езикова основа може да бъде от три различни типа, тъй като езиците са съставени от три символични компонента, всеки от които изгражда същината на определен клас съюзи:

<i>Лексикален съюз</i>	<i>Морфосинтактичен съюз</i>	<i>Фразеологичен съюз</i>
арабски – испански	баски – испански	английски – испански

Със самия акт на назоваване езиците придават на културните реалности символична стойност и ги изпълват с цяла система от конотации, която не позволява културната заемка да се ограничи само до формална страна – много продукти, които арабите са пренесли в Европа през Ал-Андалус, като ориза или памука, са били приети без допълнителни психологически импликации от европейците. Все пак, чрез ословестяване на действителността, била тя извънезикова или езикова, езикът въвежда символично измерение, тъй като винаги представлява процес на селекция, както в хоризонтална плоскост, така и в абстрактна дълбочина. В тази връзка Луке (2004, 13) подчертава:

Las palabras son como fotocaptaciones que acumulan más o menos cantidad de 'imagen', es decir, de información semántica. Las palabras son también captaciones que se toman desde distancias más próximas o más alejadas de la realidad abarcando un territorio ontológico más amplio o más restringido.

[Думите са като фотокадри, които натрупват повече или по-малко количество образи, т. е. семантична информация. Думите са също и кадри на действителността, уловени от по-близки или по-далечни разстояния, обхващащи една по-обширна или по-ограничена онтологична територия.]

Естествено, всички езици, влизащи в контакт, обикновено си заемат единици, но не можем да говорим за *лексикални съюзи*. Английският, за да дам най-очевидния пример, постоянно става източник на термини от областта на информатиката, науката, спорта или музиката за всички езици по света, но тези заемки не ни дават основание да говорим за съюзи между езика на Шекспир и останалите езици. Не, под *лексикален съюз* трябва да разбираме онова положение,

при което лексиката на един език навлиза във всички аспекти на живота на друго общество и следователно в езика му. Типичен пример за това е случаят с арабския по отношение на испанския. Рафаел Лапеса (1980, глава V) събра повече от 4 хил. думи с арабски произход в испанския език в един дескриптивен, почти наративен, широко известен текст, който има голямата привилегия да покаже как една съществена част от онова, което може да се причисли към непосредственото обкръжение на човека, се изразява в испанския с лексеми, произхождащи от арабския. Не мога да го изчета тук, тъй като ще ми отнеме половин час. Искам да подчертая дебело обаче, че въпросните думи се отнасят до всички области, обичайно включвани в анкетите върху речниковия състав на езика, като започнем от къщата (*azotea*, 'покривна тераса'; *alcoba*, 'спалня'; *zaguan*, 'покрит вход'; *alféizar*, 'подпрозоречен перваз') до населеното място (*aldea*, 'село'; *arrabal*, 'предградие'; *zoco*, 'централен площад'), през храните (*albóndiga*, 'кюфте'; *arropé*, 'плодов сироп'; *almíbar*, 'сироп'; *alfeñique*, 'бяло сладко'), покъщината (*alfombra*, 'килим'; *almohada*, 'възглавница'; *jofaina*, 'леген'), дрехите (*albornoz*, 'халат'; *borseguí*, 'високи обувки'; *babucha*, 'пануци'), растенията (*paranja*, 'портокал'; *jazmín*, 'жасмин'; *alhelí*, 'шибой'), животните (*neblí*, 'сокол'; *alcaraván*, 'турилик'), игрите (*azar*, 'хазарт'; *ajedrez*, 'шах'; *tahúr*, 'комарджия'; *laúd*, 'лютня'), административните длъжности (*alcalde*, 'кмет'; *alguacil*, 'пристав'), човешкото тяло (*nusa*, 'тил'; *bazo*, 'слезка'), цветовете (*azul*, 'синьо'; *carmesí*, 'тъмночервено'), моралните оценки (*gandul*, 'лентяй'; *mezquino*, 'сиромашки'; *hazaña*, 'подвиг'; *baladí*, 'нищожен'), действията (*halagar*, 'лаская'; *asícalar*, 'излъсквам'), емоциите (*alborozo*, 'голяма радост'; *zaleta*, 'смирен поклон'), науката

(*cenit*, ‘зенит’; *nadir*, ‘надир’; *cifra*, ‘цифра’; *algoritmo*, ‘алгоритъм’), фармакопееята (*alambique*, ‘дестилатор’; *alcohol*, ‘алкохол’; *elixir*, ‘еликсир’; *redota*, ‘колба’) и дори повече или по-малко спонтанните викове (*guau*, ‘прекрасно’; *hala* ‘хеј’, *ojalá*, ‘дано’).

Ако се сравни този речников инвентар с англицизмите в испанския език (Прат, 1980; Лоренсо, 1996; Родригес, 2017), прави впечатление, че влиянието на английския върху испанския език е от друго естество. Има, разбира се, лексикални заемки (*тенис*, *клуб*, *рок*), но тяхната сфера е доста по-ограничена, не засяга живота като цяло, а само привнесените културни продукти. Много по-съществени са фразеологичните заемки, т. е. калките на английски конструкции, които поставят своя ментален отпечатък върху испанските структури. Сред тях може да посочим – сложни фузионни думи (*interview*, *entrevista*, ‘интервю’; *basketball*, *baloncesto*, ‘баскетбол’), сложни нефузионни думи (*garden city*, *ciudad jardín*, ‘град градина’; *light year*, *año luz*, ‘светлинна година’), свободни словосъчетания (*contact lenses*, *lentes de contacto*, ‘контактни лещи’; *information highways*, *autopistas de la información*, ‘информационни магистрали’), колокации (*acid rain*, *lluvia ácida*, ‘киселинен дъжд’; *fast food*, *comida rápida*, ‘бързо хранене’), номинални изрази (*wet backs*, *espaldas mojadas*, ‘вир вода’; *hot potato*, *patata caliente*, ‘горещ картоф’; *round table*, *mesa redonda*, ‘кръгла маса’), адвербиални изрази (*in depth*, *en profundidad*, ‘в дълбочина’; *somehow*, *de alguna manera*, ‘по някакъв начин’), вербални изрази (*to come out of the closet*, *salir del armario*, ‘излязъл от гардероба’; *to work hard*, *trabajar duro*, ‘работя здраво’; *to throw in the towel*, *arrojar la toalla*, ‘хвърлям кърпата’) и дори цели изречения (*forget it!*, *olvidalo*, ‘забрави’; *misery acquaints a man with strange bedfellows*, ‘Неволя дом не избира:

спиш, с когото падне', фраза на Шекспир, която на испански език се превръща в *'la política hace extraños compañeros de cama'*, *'политиката превръща чуждите в приятели в леглото'*). Докато арабските заемки улавят лингвистични атоми, тези от английския засягат най-вече конструкции, т. е. сложни молекули – разширяването на тази тенденция в случайни варианти като спенглиша (например, *call me back*, *llámame para atrás*, 'върни ми обаждане') е дори още по-значимо.

Един по-различен случай от горните – поне според мен е и по-интересен, защото се основава на автоматични реакции в лимбичната система на мозъка (Лопес Гарсия, 2011) – е този на съюзите на морфологична основа. В две мои изследвания (Лопес Гарсия, 1979, 1981) разглеждам някои общи граматични черти на трите романски полуостровни езика и баския, които, очевидно под влиянието на последния, доказват съществуването на етап в миналото, в който обменът на всякакъв вид съобщения между обитателите на Пиренейския полуостров е прескачал географски бариери (почти непреодолими по онова време) и най-вече на множество мисловни прегради, чиято необоснованост векове по-късно ще бъде доказана от политическото обединение. Има ли лингвистични характеристики, прехвърлени от еускера към испанските романски езици? Че ги е имало, имало ги е: установих наличието на около дузина от тях в испанския, т. е. романския език, възникнал в съседство със Страната на баските, поради което се е оказал изложен най-продължително време на този вид влияние. Някои от тях са се разпространили и в другите романски езици – каталунския и галисийско-португалския. Списъкът би могъл да включва следните структури: *lo* + прилагателно (*lo bueno*) се развива като неопределено склонение (*gizon* vs. *gizona* и

gizonak); обект маркиращото спрежение (*el libro lo quiero ya*, ‘книгата ми трябва вече’; *a mí me gusta eso*, ‘на мен ми харесва това’) е свързано с преходния спомагателен глагол *dut* (където *d-* е обект, *-u-*, корен, *-t*, субект); т. нар. безлично активно *se* (*se alquila pisos*, букв., ‘търси се апартаменти’) напомнима на *zuk ni paramazu* (заедно с *ni noa*); дублетът инактуално *-ra* / актуално *-se* на конюнктивния имперфект (*amara/amase*) е подобен на двете потенциални форми, съответно *naiteke* и *al naiz*; леизмът (*a Juan le veo mal*, ‘Хуан го виждам зле’) се състои в употребата на същата клитика за прекия и непрекия обект, както и в *zai-o* и *di-o-gu* с *-o-* като единствен морф за прекия и непрекия обект; конструкцията член + инфинитив (*el decir lo que uno piensa*, ‘да кажеш каквото мислиш’) напомнима за *eramartetik* (“desde el llevar”, ‘от носенето’); струпването на предлози (*le espiaban desde por entre los árboles*, ‘шпионираха го измежду дърветата’) наподобява *semearenari* (“al del hijo”, ‘на нему син’); следглаголното наречие (*río arriba*, ‘по реката нагоре’) е калка на модела *etxe aurre* (“casa delante”, ‘къщата отпред’). Сред споделените от четирите езика на Иберийския полуостров структури са и следните особености: тристепенното указване на разстояние от показателните местоимения (*hau/hori/hura*, *este/ese/aquel*, *aquest/aqueix/aquell*, *este/esse/aquele*), дублетът *ser* и *estar* (*ser alta* и *estar alta* като *eria da*, “ser un enfermo”, ‘болнав съм’, срещу *eri da*, “estar enfermo”, ‘болен съм’) и глаголните перифрази за движение (*anda desorientado*, ‘дезориентиран е напоследък’), за които толкова ценни анализи написа Косериу (1962) и които напомнима спрежението за обичайни действия *etortzen naiz*, “suelo venir”, ‘обикновено идвам’. Някои синтактични баски заемки се разглеждат като субстрат на явления в галисийско-португалския, макар да не

присъстват нито в испанския, нито в каталунския (личният инфинитив, например), което е дълбоко свързано с хипотезата, стотици пъти формулирана и още толкова отхвърляна, че еускера е бил говорен на териториите чак до най-западната точка на Галисия, Финистере. Също така е приписвано на баско влияние едно явление, което каталунският споделя с еускера, за разлика от испанския и галисийско-португалския, а именно – съществуването на подсилени показателни местоимения в опозиция с неподсилени такива (*aquest* или *este* / *aqueix* или *eixe*, както и *hau* / *hori* / *hura* в сравнение с *hau-xe* / *horixe* / *huraxe*).

Не съм си поставил за цел в момента да навлизам в научна дискусия относно естеството на тези взаимодействия. Някои са приети изцяло от изследователите, други са обект на разгорещени дебати, няколко други са мои лични предположения и са били силно критикувани. Тези дискусии са много интересни, но помрачават до известна степен истинския смисъл на онова, което се опитвам да изложа тук, тъй като ограничават аргументите до граматични критерии. Но това, върху което искам сега да акцентирам, е *семиотичното измерение* на всички тези споделени черти, независимо дали те са много, както считам аз, или по-малко. Иначе казано, най-типичните особености на онова, което наричам „иберийски лингвистичен съюз“, представляват нещо повече от формални белези, понеже разкриват един специфичен начин за възприемане и усещане на света, т. е. определен цивилизационен шаблон. В една своя изключителна статия Рафаел Лапеса (1968) установява характеристиките, представляващи онова, което той нарече *вътрешна форма на испанския език* (*innere Sprachform*, Хумболтово понятие с очевидни идеалистични

импликации). Ето защо, не можете да си представите моята изненада, когато открих, че тези черти, разкриващи специфичния начин на опознаване на света, при който се открояват личността и личните отношения, са именно чертите, които испанският, каталунският и галисийско-португалският споделят с баския.

Преди трийсет и пет години спечелих наградата за есе *Анаграма* с труда си *El rumor de los desarraigados, 'Попотът на изгонените'* (1985), в който развих идеята, че подбудителят на иберийския езиков съюз, баският, е породил един специален романски език, който нарекох полуостровен койне и който днес наричаме испански. Този койне език се радвал на известна формална простота, което е позволило да функционира още в онзи момент като начеващ преходен език, или лингва франка, макар по-късно да се е развил като всеки друг език. В този смисъл, винаги ме е интересувало защо българският е единственият славянски език, загубил падежната система на славянската група езици, и единственият, развил член (човек-а, lit. persona-la), както и че е развил обект маркиращо спрежение (*мене ме обичат*, 'a mí me aman'), свойства, които притежава и испанският. Към това мое изумление се добавя и фактът, че именно българският е бил основата на старобългарския, писменият преходен език на славянските народи. Струва ми се, че и двата езика, испанският и българският, така различни на пръв поглед, споделят още две съществени еволюционни черти:

1) И двата участват в езикови съюзи, повлияни от различен език, съответно баския и новогръцкия;

2) И двата са били лингва франка на полуострова, на който са се зародили – Иберийския в единия случай и Балканския в другия, и са покривали в основни линии съответно устната и писмената реч.

Може да предположим, че необходимото опростяване, за да може даден език да се превърне в преходен, е благоприятствано от факта, че въпросният език, вместо да се вкамени в граматичните си парадигми, трябва да отговори на предизвикателството да присъединява чужди граматични структури от език с различен генетичен произход, както обикновено се случва в езиковите съюзи. Дори бихме могли да формулираме една хипотеза относно езиковите съюзи и свойството на преходен език, което придобива един от участващите езици. Обикновено съюзът започва с разпространението на езикови черти, които се прехвърлят от *повлияващия език* върху другите. Това разпространение е специално маркирано в някой от засегнатите езици, който опростява своите граматични структури под натиска на чуждите характеристики. *Опростеният език* се оказва лесен за научаване в момента на повлияването, макар че с течение на времето отново усложнява структурата си. Ако съществуват благоприятни външни условия, е много вероятно опростеният език да се трансформира в *преходен език*, или *лингва франка*. Тези обстоятелства са били Пътят към Сантяго (обширно пространство за търговски обмен между хора с различни езици) в Испания и Първата българска империя на Борис I, който извършил покръстването на поданиците си, носители на различни езици, с помощта на славянската азбука. И двете събития са се осъществили през IX - X век (Емилианските глоси).

Така, между испанския и българския език се очертава различен тип съюз, наличен е паралелизъм, който не е нито лексикален, нито морфосинтактичен, нито фразеологичен. Това е един по-абстрактен паралелизъм, който може да наречем когнитивен и който възниква в резултат от особената еволюция на двата езика:

Когнитивен съюз
български – испански

И накрая, в обобщение, езиците, като междинни страти между културите и цивилизациите, изпълняват посредническа функция, която заслужава да бъде осветлена. Културните хибриди символично се консолидират всеки път, когато един език приема заемки от речниковия състав на съседния, както сплавите се подсилват чрез смесването на металите, от които произлизат. Но когато езиковото съжителство се осъществява в рамките на езиков съюз, обикновената заемка се пречупва в идеология на сътрудничеството. Дотук това са два процеса, върху които трудно можем да повлияем. Все пак не бива да забравяме, че езиковедите сме принудени нееднократно да напуснем своята мраморна кула и да направим нещо. Можем ли да направим нещо, тръгвайки *от самите езици*, за да се опитаме да повлияем върху нужния диалог, а не съюз, между противопоставящи се цивилизации? Разбира се, можем да подкрепяме плурилингвизма и да улесняваме езиковото взаиморазбирателство, което е първата стъпка към възникването на езиковите съюзи (*Sprachbünde*). Също така можем да насърчаваме литературата на всички наши европейски езици, а не

само на вездесъщия английски на глобализацията – така постъпихме на миналия 23 април (Ден на книгата в Испания, който възпоменава кончината на Сервантес) и 24 май (Ден на българската писменост, когато се отбелязва празникът на създаването на глаголицата от Кирил и Методий и претворяването ѝ в кирилската азбука от Св. Климент Охридски, мъдреца, чието име носи този Университет). За света би било полезно да се насърчават езиковите съюзи. За Европа, за Европейския съюз, който е нашият малък споделен свят между българи и испанци, както и между други нации, е от изключителна важност да се осъществяват срещи между езиците. В противен случай ще стане както в известната поема на Ружа Вълчева, където световите на големите и на малките се срещат само на върха на иглата.

Много благодаря за вниманието ви!

Цитирана литература

- M. Ayerbe (2001), *La singlosia románico-germánica*, Manchen, Lincom Europa.
- W. Bisang (2006), "Grammaticalization in East and mainland Southeast Asian languages", <https://uni-mainz.academia.edu>
- E. Coseriu (1962), *Sobre las llamadas "construcciones con verbos de movimiento"*.
Un problema hispánico, Montevideo, Universidad de la República.
- R. Dawkins (1976), *The selfish gene*, Oxford, Oxford University Press.
- M. Emeneau (1956), "India as a linguistic area", *Language*, 32, 3-16.
- S. Freud (2003), "El malestar en la cultura", en *Sigmund Freud. Obras Completas*.
Vol.
XXI. Amorrortu, Buenos Aires.
- R. Huntington (1996), *The clash of civilizations and the Remaking of World Order*, New York, The Rockefeller Foundation.
- R. Lapesa (1958), "Evolución sináctica y forma interior en español", *Actas del XI Congreso Internacional de Lengua y Filología Románicas*, Madrid, CSIC.
- R. Lapesa (1980), *Historia de la lengua española*, Madrid, Gredos.
- Á. López García (1979), "Perífrasis gramaticalizadas con participio en las lenguas hispánicas", *Studia Linguistica Hispanica*, C.F., II-1, 147-71.
- Á. López García (1981), "Las flexiones pronominales de persona en las lenguas hispánicas", *Studia Linguistica Hispanica*, C.F., II-2, 121-45.
- Á. López García (1985), "Algunas concordancias gramaticales entre el castellano y el euskera", *Philologica Hispaniensia in honorem M. Alvar*, II, Madrid, Gredos, 391-407.
- Á. López García (1988), "Respuestas a algunas preguntas no formuladas a propósito del «Vascorrománico»", *Verba*, 15, 375-383.

- Á. López García, (2007), -“¿Alianza de lenguas, de culturas o de civilizaciones?” , en J. de Dios
- E. Lorenzo (1996), *Anglicismos hispánicos*, Madrid, Gredos.
- Á. López García (2011), “Neurolinguistics of the lexicon-syntax interface”, en A. Pamies & D. Dobrovolskij, *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*, Duisburg, Schneider Verlag, 41-53.
- J. de D. Luque (2004), *Aspectos universales y particulares del léxico de las lenguas del mundo*, Granada, Método.
- J. A. Maravall (1974), “La palabra *civilización* y su sentido en los textos del siglo XVIII”, *Actas del V Congreso Internacional de Hispanistas*, Bordeaux.
- R. Morant (1995), *Lengua, vida y cultura en el valle de Benasque. Notas para un estudio etnolingüístico*, Madrid, Libertarias.
- Ch. Pratt (1980), *El anglicismo en el español peninsular contemporáneo*, Madrid, Gredos.
- F. Rodríguez (2017), *Gran diccionario de anglicismos*, Madrid, Arco Libros.
- K. Sandfeld (1930), *Linguistique balkanique: problèmes et résultats*, Paris, Klincksieck.
- Th. Sebeok (1950), "The meaning of ural-altaic", *Lingua*, 2, 124-139.
- O. Spengler (1950), *La decadencia de Occidente*, Madrid, Espasa-Calpe [1ª ed. 1918].
- T. Stolz (1991), *Sprachbund im Baltikum? Estnisch und Lettisch im zentrum einer sprachlichen Konvergenzlandshaft*, Bochum.
- L. Trask y R. Wright (1988), "El «vascorrománico»", *Verba*, 15, 361-373.
- N. Trubetzkoy (1930), *Actes du Premier Congrès International des Linguistes à La Haye*, Leiden.
- VVAA (1971), "Las tesis de 1929", *El círculo de Praga*, Barcelona, Anagrama.